

KNJIŽEVNI KONKURS ULAZNICA 2017

KNJIŽEVNI

KONKURS



2017

**KULTURA
UMETNOST
DRUŠTVENA PITANJA**



ulazica

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja,
Zrenjanin, god. L, decembar 2017.
broj 246

ZA IZDAVAČA
Milan Bjelogrlić

REDAKCIJA
Vladimir Arsenić (glavni urednik),
Milan Bjelogrlić (odgovorni urednik),

Mića Vujičić, Goran Lazić

i Vladimir Tot (tehnički urednik)

KOREKTURA
Dragana Sabovljev

IZDAVAČ
Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin“
Zrenjanin

ULAZNICA

Sadržaj

Saopštenje žirija književnog konkursa *Ulaznica 2017*, 3

POEZIJA

Lana Bojanic: *Što će ti Maršalovi otoci*, 7

Jana Radičević: *Megalodon Lantimos u epizodi...*, 12

Borislav Stanić: *Karaoke kapitalizam*, 19

PROZA

Josip Razum: *Münchenske kiše*, 35

Jana Rastegorac Vukomanović: *Atrocité*, 39

Luiza Bouharaoua: *Snjegovi*, 42

ESEJ

Milorad Gačević: *Gluvi Borhes*, 51

Danica Savić: *Priča kao đavoloisterivanje*, 56

Sofija Milošević: *Struktura romana „Sibilski glasovi“ Radivoja Šajtinca*, 61

Saopštenje žirija Književnog konkursa „Ulaznica 2017“

Žiri Književnog konkursa „Ulaznica 2017“ u sastavu Aleksandar Bjelogrlić, književnik iz Zrenjanina i predsednik žirija, Dunja Ilić, književna kritičarka i urednica iz Kikinde i Vladimir Arsenić, urednik časopisa, sa zadovoljstvom je konstatovao da se povodom javnog poziva objavljenog u maju 2017. godine opet odazvao veliki broj autorki i autora koji su poslali preko 2500 radova. Radovi su stigli iz svih država bivše Jugoslavije, a raduje činjenica da su stizali i iz drugih država u kojima ima ljudi koji pišu bhsc jezikom, primerice Austrije, Švedske, Nemačke, Sjedinjenih Američkih Država...

Žiri je jednoglasno odlučio da nagradi sledeće radove:

Poezija

Prva nagrada: **Lana Bojanić**, Zagreb – *Što će ti Maršalovi otoci*

Druga nagrada: **Jana Radičević**, Podgorica – *Megalodon Lantimos u epizodi...*

Treća nagrada: **Borislav Stanić**, Subotica – *Karaoke kapitalizam*

Proza

Prva nagrada: **Josip Razum**, Zagreb – *Münchenske kiše*

Druga nagrada: **Jana Rastegorac Vukomanović**, Beograd – *Atrocité*

Treća nagrada: **Luiza Bouhabaoua**, Zagreb – *Snjegovi*

Esej

Prva nagrada: **Milorad Gačević**, Ruma – *Gluvi Borhes*

Druga nagrada: **Danica Savić**, Topola – *Priča kao davoroisterivanje*

Treća nagrada: **Sofija Milošević**, Banovci – *Struktura romana „Sibilski glasovi“ Radivoja Šajtinca*

Nagrađeni radovi predstavljaju prilično precizan uvid u stanje književnosti na kulturnom prostoru bhsc jezika, kao i dobar deo poetičkih tendencija uočljivih među autorkama i autorima na postjugoslovenskoj sceni. Raznovrsni po svojim temama, a napisani sa zavidnim književnim umećem i uverljivošću, ovi tekstovi su se iz mnoštva izdvojili ukupnim utiskom i zrelošću izraza, premda se radi o zaista mladim ljudima, onima na kojima počiva budućnost postjugoslovenske književne scene.

U svom ocenjivanju žiri je vrednovao isključivo kvalitet umetničko-jezičkog izraza koji je u nagrađenim radovima nesumnjiv. Organizatori se zahvaljuju svim učesnicima koji su poslali radove jer su pred žiri stavili veliki posao i odgovornost. Nadamo se da će konkurs i sledeće godine biti ovako bogat i uzbudljiv po pitanju broja kvalitetnih tekstova.

U Zrenjaninu, 13.11.2017.

*Za žiri Književnog konkursa Ulaznica 2017
Aleksandar Bjelogrlić - predsednik*

POEZIJA

Što će ti Maršalovi otoci?

Gorskom, napokon

Znaš li nacrtati moj glas koji ti objašnjava
Koje su sve posljedice 66 nuklearna testa?
Na kraju su samo ljske pistacija na mom stolu
Kao da se neko more zaувijek povuklo s dužnosti i
Ostavilo za sobom bezbroj sićušnih leševa suncu
Da ih do kraja popije, a u zadnje vrijeme
Moje su usne upravo tako slane i prazne i sada
Valja produžiti korak dok nas ne nanese
Na put za set nekog filma Roya Rogersa
Gdje se rebra mrvog bizona pružaju u nebo
Kao ruke na molitvu, gdje nikad ne pada kiša,
Gdje se o herojstvu, ljubavi i pištoljima priča
Toliko glasno i često da ti je savršeno jasno
Da se nikome ništa ružno neće dogoditi.

Koliko košta tvoje srce?

Netko je već davno propucao rafalom
Zanjihani kristalni luster u restoranu
U filmu na drugom programu, a ti me
I dalje vodiš za ruku kroz visoko poljsko
Cvijeće koje tu nema što tražiti,
Kao nezgrapni, prerano izrasli tinejdžeri
Na košarkaškom igralištu iza ponoći
(što će nam uzeti? što će od nas ostati?)
I dalje me vodiš, i opet i opet svaku noć
Svaku cigaretu na tramvajskoj stanici, u krug,
Svako čekanje u bolnici i već mislim
Ovih će ti dana pozliti od tog vrtuljka koji
Uporno navijam i ništa rastopljeno u mom odrazu
U čaši vode neće ti moći reći: ne boj se,
Mir je javio da putuje, dolazi, avionom ili vlakom,
Nisam sigurna, ne želi da itko čeka na stanici,
Ne ljuti se, mir je javio da će doći
S godinama.

Mjerimo vrijeme u psima

Mjerimo vrijeme u psima

Crni pas mali pas žuti pas

Njuškaju oko mog ruksaka gdje nakratko zaboravljene

Drijemaju Černobilske molitve i čisto donje rublje (četkicu

Za zube nemam) dok ti pokušavam reći kako je sam tvoj glas

Signal za prestanak zračne opasnosti u razrovanom gradu

Ispod mojih rebara, ali sve o čemu pričam su pjesme

Između dvije reklame za krstarenje u časopisu, pjesme

Našvrljane na stražnjoj strani uredskih izvještaja, pjesme

Koje žele biti, a ja ih ne znam uhvatiti, kao slijepi pas:

Crni pas mali pas žuti pas

Ne miluješ ni jednoga, samo mene, samo ponekad,

Samo očima, zar u ovom gradu nitko ne silazi na

Obale, pitaš me, propuštamo li život negdje drugdje,

Skrivam li nešto od tebe u ovu visoku travu, je li već

Prošla slava svijeta ili možemo mirno sjediti sve dok

Ne pogodimo što svira u svakom od automobila koji se

Čuju u daljini, hvala bogu! ni jedan avion danas ne dolazi

Po mene, danas imamo jagode, danas imamo rijeku umjesto

Šampanjca i jedini koji nas pozdravljaju su

Crni pas mali pas žuti pas

I nasmijani utopljenici kod mosta Mladosti.

Voda se diže

Ove ču godine sasvim izvjesno propustiti jesenji ritualni suicid
Malih crvenih buba na prozorskoj dasci, ali nije šteta: da je
Bilo nešto što se o tome trebalo dokučiti već bih to i učinila,
Pa mirno pakiram samo znojne košulje da miriše moja sol,
Ja sam rudnik i rudar u njemu, ja sam odgojena austrougarski,
Moj dida i ja držali smo vrata lopovima, ja imam novu osobnu
Iskaznicu i istu frizuru već deset godina, ja odlazim, ponavljam
Iznova i iznova, već je svima dosta, ja sam hrabra, ponavljam,
Ne bojim se ni dubina ni visina ni tučnjava ni kukaca, jedino me strah
Da će moj novi stan imati televizor i da ču jednu večer
Prepoznati par nogu, par ulica i jednu trešnju i dubok glas
Reći će: voda se diže
Voda se diže kao one godine kada je u drugom gradu
Dida držao moju tek rođenu majku, u trećem gradu slijeva na karti
Mojih znojnih leđa dok je ovaj budući grad mirno spavao
Na stranom jeziku kako to samo daleki znaju:
Život se komplcira, voda se diže, ne boj se, gutaj, nije slana,
Ne još.

Puno drvo, 18x24 cm

Na stolu su tri peciva pa znaš da je otac bio
Fali četvrtu pa znaš da je i sestra tu
Mi nemamo brata da se s njime svadamo
Oko večere, vinograda i visokog krova kuće
Mi uopće imamo malo riječi i sve su naše kuće
Od školjaka i bazilika i spavaju, mi se gledamo
Preko stola nad kojim svaku nedjelju i blagdan
Na HRT1 netko pušta don't marry her but me
(kasnije saznajem da u originalu ide fuck me)
Mi skrivamo koljena i zapešća i prva dva prsta na ruci
I na kraju, kada svaka riblja kost pronađe zubno meso
Pričamo da je svako ljeto bilo kugla sladoleda na pločniku,
Šutljivo i bijelo, djeca plaču, netko podvikne, djeca odrastu,
Zatim dolaze mravi.

MEGALODON LANTIMOS U EPIZODI ČEREČENJE PSIHE I JEZIK KAO SMICALICA, OGLEDI

samanite još uvijek žive u meksičkim serijama
istorija je fluidna
talas sam vibrirajućih elektromagnetsnih polja
kada dostignem brzinu 300.000 km/s zovu me svjetlost
kada se prelomim tu je sto milijardi puta
sto milijardi zvijezda i opet je mračno
zemljina površina nije za stvari koje je napravio čovjek
na national geographicu sam prvi put otkrila darvina
kao što je gustafsson otkrio svoje pjesme jer su one nešto što se
otkriva
kad već egzistira preostaje samo da se otkriva
Zamišljaо sam sebe u blizini svih činova stvaranja
Um potaje haos radosti
da li je zaista moguće zadržati se na Jednom
pod uslovom da nijesmo lajbnici
pred drugima smo racionalisti, po potrebi konformisti
u sobama sebično mazohisti
u prirodi postajemo mistični
u školi su nas učili da nikad ne počinjemo sljedeću rečenicu istim
slovom

pri tom nijesu naveli izuzetke

ušla sam u časovničarsku radnju spremna da kupim džepni sat koji
nije na prodaju
godina je 2017.
i sredina nije ruralna
mada središte jeste
u takvim se trenucima uvijek sjetim dikensa
velika prevelika megalodon očekivanja
vode nas samo tamo gdje žele da odemo

uče nas samo toliko koliko treba da znamo
zato rječnici koštaju više, jezik je skupa tečnost
a male umove je uvijek lakše kontrolisati
vitgenštajn bi ovdje stavio tačku

KADA NIKO NE GLEDA

obična lampa po definiciji – ružna
povremeno se javi zvuk, traje svega jednu milisekundu
a liči bilo kojoj milisekundi Betovenove

Für Elise

pitam se gdje si
i pitam druge
obična lampa po definiciji – plava
baciti se u ledeno prostranstvo vode naučiti plivati
poslušati velikog Hegela
prepoznaće me po užurbanom hodu i nesigurnim koracima
govorim o nerješivosti problema
koji za njega ima rješenja
ne razumijem – to ne treba da me plaši
na kraju ćemo ionako svi pomrijeti usred
neke glupe smrti
uništice nas pravnici, ekonomisti i retoričari
– ti vrijedaš sve hendikepirane ljude
 kada pomisliš na negaciju života
 pri gubitku bilo kojeg od 5 koja imaš!
samo kada niko drugi ne gleda
pokloni mi čarape na ovčice
kada niko drugi ne gleda
mi smo ionako djeca
kada niko ne gleda
ti si veći pjesnik nego ruka koja ovo piše
toliko je jednostavno
uspiješ da ne misliš ništa – dugo
i ne osjetiš
ništa – skoro
bravo
majka kaže da najmlađa čerka pretjerano plače
a ja plačem majko i dalje

ČITAJ DALEKO SMO OD TOGA

on ima biblioteku piše i misli da je pisac
kao i svi na ovoj zemlji
on ide u Zagreb, tamo ga čeka lektorka koja mu uvijek debelo naplati
a on nikad nije zadovoljan
ubijedjen da će osvojiti Nobela
nosi dvije torbe pune svojih svesaka
smiješna mu je riječ cucumber
smije se dugo i glasno
kaže previše je tunela
kaže da se samo zgužva brdo
kaže da nas nema
potrebno je povući se i sagledavati stvari
odvijaju se bez našeg
visoko cijenjenog prisustva
ne doživjeti poraz a gledati eyes wide shut
veliki roman samo što nije, toliko je uzbudjen da mi odaje čak i naslov
promijeniti mjesto stanovanja
istražiti ljude oko sebe
jer zašto nam profili služe
tek onda – osjećati se sigurno
sigurnost stvorena zbog nedovoljno dobro sačuvanih podataka
sad znam sve o vama
a vi?

DIRERAVANGARDNA

koliko vjerujem u to
da sam ti obećala
da neću
on razmišlja puno
i sjeća se svega

direr je čutljiv
direr je ozbiljan
direr je skroman

kada gledam ljude
vidim nauku o tijelima
kada ljudi vide mene
vjerovatno ništa ne vide

ja i ljudi živimo u strahu da nam se nekad nešto ne dogodi
je i ti razgovaramo preporučujem ti film, kažem, makar jednom
odgledaj ga bez sigurnosnih trejlera
ljudi me ne čuju a ja im govorim

direr je čutljiv
direr je ozbiljan
direr je s k r o m a n

nekad radim stvari zbog kojih se osjećaš bolje
ponekad kasno uveče ljudi dobiju obličja
internet postane bitna institucija
za pronalaženje svijeta i sahranjivanja sebe
upravo sad ne budi to što jesi jer

direr je čutljiv
direr je ozbiljan
direr je skroman

VJEŠTICA JEDE MENE I BRATA

Moć sna i nemoć pred snom, Nikolina

držim stranu poraženih
latentni smo filofašisti
bez pokušaja promjene geografije
Svjet Dreams sjutra i
ništa od toga
ništa
od svega po malo
pa opet
ništa
provjeravam padavine vlažnost vazduha vidljivost maksimalna
dnevna
i uvijek
samo izlazak užarene lopte
vještica jede mene i brata
već tri dana ne progovaram jer
ako kažem može postati istina
italijanski doktor liječi rak sodom, koješta
Monika 10 dana pa pauza
između neke igre i prethodne igre može biti fudbal
atmosfera stana: drugovi, meni stižu .jpg objekti
zajedno smo ležimo zagrljeni
kaže mi da je napravio glupost
zašto je uopšte na tim slikama, nervira se
opet ih gledam, nijesu provokativne ali su prisne
pro·vocation
provocation ovdje nije poziv na mišljenje
izlazim iz zagrljaja
sjedim naspram njega
kažem mu nešto kratko
i gleda me pravo u oči
kaže mi kako mi je u svakoj rečenici nešto sebično

i samo ja sebi ja ja ja
san
i poslije toga tonem tonem tonem
livada i ljubičaste planine
kao u ratnim filmovima
sati između 9 i 11 uveče
a tek je padao mrak

KARAOKE KAPITALIZAM

makrobiotička lekovita domaća sredstva > kako zaraditi na berzi
lečenje biljem > kako ovladati veštinom prodaje
zonska terapija bojom > ekonomski pisihologija osnovni elementi
biljni melemi > menadžment i strategija
rekonekcija leči sebe leči druge > priručnik za stečajne upravnike
lečenje mineralima > znanje za uspešno poslovanje
mršavljenje bez gladi > istraživanje tržišta
feng šui za ljubavni život > vodič kroz multi level marketing
zdravi i vitki > upravljačko računovodstvo
vježbom do sreće > kako zaraditi novac
isceliteljstvo teorija i praksa > apokalipsa i marketing
lekovito dejstvo hrane > kamatne tablice
dvanaest koraka do zdravlja > veština bogaćenja
10 prirodnih lekova koji mogu da vam spasu život > strategijski
menadžment
transcendentalna medicina za skeptike > kako pripremiti biznis plan
spiritualni vodič kroz tajnu rođenja > arena prodaje
čudesni lekovi prirode > lider je u vama
sudbina i slobodna volja > vreme marketinga
meditacija za početnike > menadžment u akciji
svesna besmrtnost > karaoke kapitalizam
zakoni bioenergije > njegovo veličanstvo mrežni marketing
prirodno lečenje bolesti i tegoba > priručnik za privatne preduzetnike
zavoli bolest svoju > modni marketing
kako da izlečite svoj život > menadžment i organizacija u umetnosti
znam kako da smršate > međunarodni monetarni fond
joga umesto fejs liftinga > uvod u propagandu
osnove metafizičkih načina isceljenja > novi proizvodi na tržištu
osiguranja
revolucija zelenih kašastih sokova > izvor stalnih prihoda

ojačajte svoj imuni sistem > savremeni trendovi u razvoju tržista osiguranja
čudesna moć svetlosti > teorija cena
nauka o samospoznavi > procena vrednosti preduzeća
živeti bez bolesti > korporativno upravljanje
ljubav medicina i čuda > elementi istraživanja tržista
alkalizujte se ili umrite > finansije u teoriji i praksi
ishranom protiv raka > svjetski finansijski vrtlog
obnavljanje čovečijeg organizma > kako da postanete poslovni atleta
ključevi psihičke magije > tranzicija i trgovinska politika
disanje i zdravlje > usavršavanje poslovnog stila
šta je kosmička svest > biznis kao umetnost življenja
isceliteljska aromaterapija > upravljanje i kontrola troškova
hrano ishrana za početnike > putokaz ka održivom razvoju
petodnevni program čišćenja creva > azbuka biznisa
radost seksa > bankarsko poslovanje i platni promet
kako postići super memoriju > apostoli srpskih finansija
optimalnom ishranom do hormonske ravnoteže > elektronsko poslovanje
istraživanje beskonačnosti > strategija stvaralačkog tržišnog komuniciranja
isceljivanje kiseonikom > gerila marketing
metafizičke meditacije > umetnost prodaje
solarna joga > 21 tajna uspeha samoukih milionera
apoteka za dušu > kako dominirati tržistem
kakave je boje vaša aura > 100 apsolutno neoborivih zakona poslovnog uspeha
prevazići prošlost > škola biznisa
psihonauti unutrašnjih svetova > pravni osnov vašeg biznisa
unutrašnji ljubavnik > kako zaraditi milion dinara u jednoj nedelji
terapija simbolima > znanje za uspešno poslovanje
živeti bez hrane > kako se obogatio donald tramp

IZVOR: kupindo.rs > knjige > stručna literatura > alternativna učenja > biznis i organizacija

DA LI STE ZAVISNI OD ALKOHOLA?

1. da li vam u poslednje vreme češće drhti ruka?
dete je palo u bunar crkvenog donatora
gde se pevaju stare nemačke pesme
noćne more u
kavezu
ružičaste boje
2. da li u poslednje vreme češće imate osećanje mučnine pogotovo ujutro?
spektakularne tragedije su lepo uređene
osiguravajuća društva refundiraju
troškove
gledanja televizije
pojma nemam šta se juče desilo
3. da li ste jako nervozni ovih dana?
jedan zaposleni radnik
iznenada nalazi
dve četvrtine od polovine
đavoljeg kruga
olako lagano bez kompleksa
pored trezvenih šefova nema čega da se plaši
4. da li ste u poslednje vreme imali češće probleme sa spavanjem ili noćne more?
jetra pankreas jezik grkljan
na nekoj mega zabavi
sede za istim stolom
kao u sektama
5. da li se osećate napeto ili nemirno bez alkohola?
uža rodbina ima mutne religijske potrebe

traže žrtvenog jarca
kod alfa žena
u fioci pisaćeg stola

6. da li imate gubitak pamćenja nakon veće količine pića?
sa svojim podivljalim navikama
škola je problem broj 1
mladi danas cvrkuću
poput mehura od sapuna
međutim
nema tu ničega od
katoličkog delirijuma

7. da li ste već imali grižu savesti nakon pića?
pomoću infuzije pomislimo na ljubav
posebno na želudac i creva
uopšteno i apstraktno
slično mladoj devojci
koja potpuno oznojeno
izražava svoje čuđenje

8. da li ste već pokušali da kontrolišete piće?
500 000 mentalno retardirane dece
jede čokoladu za čokoladom
nismo ništa ulepšavali ali
nismo ni preterivali

9. da li ste manje temeljni otkad pijete?
trnovit put nas vodi do WC-a
kaže jedna narodna poslovica
strmo nizbrdo
neophodno i racionalno
rađaju se novi ideali
pod ovim se podrazumeva dvostruki moral

10. da li redovno i rado popijete čašicu alkohola kad ste sami?
presudom saveznog suda iz 1968.

beli miševi motivišu čoveka
naravno
utešitelj se pojavljuje nadutog lica
bez ulepšavanja i samozavaravanja

11. da li se u vašem krugu prijatelja i poznanika puno pije?
naše omiljene rekreativne aktivnosti su
pušenje
poremećaji u ishrani
ljubomora
oholost
brijanje
preterana kupovina
potpuna duhovna degradacija
zato ženu smatramo odvartnjom

12. da li se osećate samopouzdanije i sigurnije kad pijete alkohol?
poslodavci sve češće dolaze do zaključka
da su luteranske samoubice
propast građanskog prava
ovaj podatak nema posebnog značaja

13. da li imate skrivene rezerve alkohola kod kuće ili na radnom mestu?
zaista nemamo razloga da gledamo crno
black out i napadi grča
sukob sa policijom
završava se u
dubokom snu

IZVOR: Nepoznat (brošura o zloupotrebi alkohola štampana pri nekoj crkvi)

NUKLEARNO HEMIJSKO I BILOŠKO ORUŽJE

nuklearno oružje
uzlazno potruške
oslobađa
ljude i životinje
parkove i šume
kuće zgrade i škole
u veoma kratkom vremenskom roku
2 - 8 sec
radioaktivnim zračenjem
vrši se deratizacija
u telesnim šupljinama
domaćinstva se šire
i dižu u svesti ljudi
koje prepoznajemo
kao vatrene lopte
voda i hrana se mogu konzumirati
ubrzo pošto su
prestale da svetle
ako ste zainteresovani
da dišete
treba da se pomoću suzavca
oslobodite svojih sugrađana
neprijatelji se ne smeju
ubijati golim rukama
LSD i meskalin
otklanaju posledice
negativne osmice
stari i bolesni ljudi
prilikom spaljivanja
mirišu na senf
dok žene sa decom
i đaci iz velikih gradova

na trulo seno
mala deca i odojčad
nestaju u vidu
boja i lakova
velikom brzinom
i u svim pravcima
zaštita je moguća
i lako izvodljiva
kad vidite nevidljive
radioaktivne talase
ruke zavucite u nogavice
glavu stavite
ispod grudnog koša
vrat i uši
zaštitite stopalima
rukama razvucite kožu
prstima napravite rupe
snažno izdahnite
i oči
spustite u torbice
otpornost na infekcije
imaju milicijske stanice
mišoliki glodari
u limenoj i staklenoj ambalaži
specijalne jedinice
u tetra - pakovanju
lekari istopljeni
u PVC - foliji
radnici u fabrikama
brzo
venu
klonu
i sasuše se
klice čovečijeg tela
su vrlo pogodne za
primenu bojnih otrova
treba paziti da

radijacijā ne uđe
putem
sredstava informisanja
ne zaboravite
da u svakoj kući
krvni bojni otrovi
izazivaju kanal ili
jarak kraj puta
telesno vežbanje i
lična higijena
organa za varenje
povećavaju
zadovoljstvo radost i čast
na dubini od nekoliko
metara
zavijajućim tonom sirene
u trajanju
od nekoliko godina

IZVOR: Tasić S., Šaulić M., Despotović M., *Prva pomoć i zaštita, priručnik za učenike osnovnih škola*, Narodna armija, Beograd, 1972.

SANOVIK (1)

postoje brige i sumnje u ajvar
ako delimično plaćate azbuku
atomska bomba poboljšaće vam akvarijum
u tvojim zamislima amerikanac
dugačkog jezika
arapin jaše arak papira
pun atentat
dobitak
biti artista advokat ili ananas pun oružja
kloni se akrobacije nečijeg bračnog druga
ako baba plače sa crncima u cvatu
bogalja ženskih komšija
brijati uz stado
biskup biti sa mrtvaczem se boriti
bibliju bulazniti bradavice kopati
brak unosni sa mnogo bludnica
carinik bez cipele
crnac bez velike muke
i ljubavne avanture
iznenada
ciganin šešir obuvati
crkva na glavi je uspeh u ljubavi
čuvaj se cara u cirkusu
poštenim radom
tvoja će creva izaći na videlo
gnojni činovnik želi četkati odelo
čerga ciganska na čuskiji leti
ubiti óoravu ženu
preti ti opasnost
spreda óelav otpozadi čarobnjak
dobro promisli jer dolazi čudovište
čobanin očekuje

ugodno siromaštvo
deda i baka siročad tući
sa komšijama u blatu
debeo biti
dvorska luda dvopek jahati
divljeg magarca u društvu dojiti
pismena dozvola za
priyatno iznenadenje
opsednut si džunglom
uz električno evanđelje
pobedićeš svoje neprijatelje
radom ćeš postići da džamija vrišti
eskim filozof i englez lažu te
dobar fakultet
od dima i magle
glava ti je odsečena
gaće prljave
grom da udari grbavca na lutriji
kopati grob gubitak je vremena
ljubiti goveda debela
gnezdo zmijsko te očekuje
tvoj rad je galerija izložbena
gatara u donjem rublju
sramota i tučnjava
hipnotizer je osuđen nizbrdo
ikone na zabavi sa vojnim osobama
isus na krstu
pada u svojim postupcima
indijanac na sudu pazi na igle
prati ih inkvizicija
iseljenik u harem prevariće gubavce
zlo indigo dete
ostavi tuđe tajne
crn jarac i uskršnje jaje
juriš bez rogova
veliko klevetanje
sa velikim namerama

na posao dolazi jegulja
u njoj
jazavac jetru jede
na gomili javna kuća
dobro razmišljaš
plakaćeš
kardinal voli klistir u trgovini
krupne kokoške kaluđerica krsti
divlji krastavac zlo ti želi
ali ne boj se
tvoja je koza krmača
kuglati se sa pilićima u gomili
neodlučan krompir u trku jahati
imaš debele kosti
bićeš pokraden
kosa ti je opala
ne ulazi u konjski izmet

IZVOR: Miljković, Slavoljub, *Sanovnik*, Imprimé, Niš, 2003.

SRPSKI ZA STRANCE (JEZIČKI PRIRUČNIK)

da li vam se sviđa zabava
zaboga
prodje pored crkve
ima povređenih
sumnjam
meso je žilavo
uvek je tako za premijeru naročito za balet
sledeći put kad dođeš obavezno povedi ženu
ona ima jako krvarenje
možete li da govorite glasnije
to je dovoljno
moraćete da platite kaznu
možemo da vam ponudimo izuzetno dobre paket aranžmane
ko igra ulogu hamleta
ne volim kad se završi nerešeno
imate li ogledalo
ovo nije sveže
svucite se do struka
otvorite usta
kakav maler
primite moje iskreno saučešće
da li je voda dovoljno čista za kupanje
želim da idem u neko zabavno letovalište sa dobrim noćnim životom
uvek ste tako moderni
da li vas zanima beletristica
da smeta mi
večeras izgledate tako čarobno
bio sam šef proizvodnje
u vaše zdravlje
napunite ga do vrha molim vas
da li želite da razgledate našu fabriku
želim sočiva u boji

nalazite se na pogrešnom putu
na smeta mi da radim prekovremeno
moraćete na operaciju
ne želim da propustim izložbu portreta
ako ostanete predugo na suncu izgorećete
hajdemo sada na večeru

IZVOR: Andrić E., Molnar Čikoš, L., *Sa mađarskim u svet*, Agencija Matić, Beograd, 2006.

PROZA

Minhenske kiše

Ima nešto u kiši u Münchenu, ima nešto u kiši u svim tim starim germanskim gradovima, pogotovo kad si samo turist ili znaš da nećeš dugo tamo ostati. Zavoji tramvajskih tračnica škripe, pročelja zgrada su siva, ali čista, mutne svjetiljke se pale i prizivaju noć, iako je tek popodne, ali bavarsko nebo je tmurno i s njim nema kompromisa. Odlaziš u muzej, jer što ćeš drugo, bircuzi ovdje ne postoje, možeš ujutro na kavu ili kasnije u pivnicu, nema onih mjesta koja su i jedno i drugo, mitski prostori u kojima kava može prijeći u pivo pa onda u Pelinkovac i razbijene čaše, u kojima je i sve ostalo dopušteno, kuća i bijeg od kuće, život i nedostatak života, sve se izmjenjuje i ujedinjuje, ponekad u istim ljudima. Ovdje se takva mjesta zovu „Kod Joze“ ili „Balkan“, masna su i puna znojnih ljudi u bijelim majicama i potkošuljama, s metalnim križevima oko vrata, cigaretom i ponekad tetovažom ili naušnicom, žena ima malo i često su udane za goste.

Nijemci su praktični i umjetničke muzeje su smjestili jedan iza drugog: stari, novi i moderni, postoji i „njemački“ u kojem je tehnika, povijest i sve ostalo, ali on je prikladno odvojen kako praktičnost ne bi postala kič. Odabireš srednji muzej i smucaš se kroz njegove široke hodnike, toplina je ugodna i lijepo je vidjeti kapljice kiše kako se nakupljaju na prozorima.

Zamišljaš kako bi bilo da ovdje upoznaš neku djevojku, koja kao i ti šeće hodnicima ovog muzeja, koja kao i ti prelazi tramvajske šine na kiši, u crnom kaputu i s malo crvenog ruža, upravo se vratila s posla i otišla u muzej, nije dugo tu i ne zna što bi radila. Promatraš tobom Kokoschku i njegove rane rade: tjeskoba, usamljenost i rasute boje, tebi je ipak draži Macke i njegova svjetlina, usudio bi se reći i optimizam, kontrast njega i tmurne vanjštine očarava, istanbulski kafić stoji usred Münchena. Spomenut ćeš joj to, pomalo preglasno, ona će se trznuti, ali će brzo shvatiti da ti je glas ugodan i

nema opasnosti, počet ćeš dalje pričati o Kabinetu doktora Caligarija, filmu koji je i danas jeziv, i čudnovatom dobu kada su filmske epohe postojale i imale imena, kada je središte jedne takve bilo upravo tu, u krhkoi demokraciji vajmarske republike, zajedno s književnošću, kazalištem, cabaretom...Doba kad je ovaj grad bio malo više od sigurne plaće za Balkance, pivnica, snobovskih okupljača i lijepi prirode, ali u isto vrijeme i mnogo manje, shizofreno doba, sirotinja i buđenje zvijeri, bubnjevi nadolazećeg užasa.

Pomalo je iznenađena tvojim monologom, ali čini se ugodno, prihvata igru i nastavlja o Kafki, kaže kako je njegov njemački prekrasan, jednostavan i čist, kako je pročitala tri njegove knjige dok je učila jezik, tebi je malo neugodno jer si pročitao samo „Preobražaj“ i to još za lektiru, ali držiš se i dalje, odgovaraš kako je on jedinstven u književnosti općenito, jednorog, nešto kao i Krleža u Hrvatskoj... „Kako...Krleža?“ Ponavlja njegovo ime i primjećuješ savršeno „r“, slavensko, malo prije ti je smetalo nesavršenstvo onog njemačkog u inače pitkom i lijepom izgovoru, i tako se sve vrti oko jednog slova: r kao smetnja, r kao prepoznavanje i pronalazak.

Pogledate se i zamišljaš kako bi bilo lijepo da pričate na svom jeziku, ali naslućuješ da ne možete, ima crnu kosu i zelene oči, takve djevojke žive sjevernije, u dubokim šumama, planinare i traže dubinu u hladnim potocima i krvnu medvjeda, vole biti same, ali vole i toplinu i sigurnost, možda stoga imaju i momka, već dugo godina.

Po prvi puta ti je svejedno i dotičeš prstom njezine prste, slučajno, s vanjske strane, htio si joj nešto pokazati. Isprva se odmakne pa ti je neugodno, a onda se ipak nasmiješi i kaže kako joj je simpatično to što si nespretan, „awkward“, ubacila je i drugi jezik u prostor između vas, i dalje nije njezin, onaj kojeg tek naslućuješ iza osmijeha, pravilnih i bijelih zubi.

Kada sad razmisliš, možda je to rekla i drugi ili treći put kad ste se vidjeli, možda nikad i nije, takvi detalji, kao i mnogi drugi, blijede u tvom sjećanju.

Ono čega se sjećaš je ta jesen, kako je palo zbilja mnogo kiše, kako ste hodali parkovima kroz lišće, lokve i vlažno drvo klupa, sklanjali se u toplim kapučinima i kroasanima, u jazzu: pam param pam paraam pam pa ram pam paraam, *autumn leaves* –

teško je slogovima opisati melodiju jer ne možeš dočarati visinu tona ni ritam, ali Milesova možda nadglosa nezgrapnost riječi, kao što je nadglasala tvoj nemir i nesigurnosti. Navečer ste pili pivo, zbilja mnogo piva, inače ga ne voliš, ali Bože kako je ono dobro u Münchenu, barem je tada bilo, čaše su se množile i razgovor je postajao sve toplij, sve pomnije si pratilo njegove pokrete, osjećao si požudu, gomilala se u njenom licu i naborima haljine, vidio si i da se ona smješka, da joj se u licu pojavljuje rumenilo, da pivo teče sve brže i večer se rastače u pjeni i mirisu ulica koje izlaze u trgove okupanog grada.

S dečkom je prekinula tek nakon mjesec dana, vodili ste ljubav slobodno i luđački, tu prvu noć i sve noći poslije, povlačila je noktima po tvojoj koži do krvi, bio je to primordijalni, luđački zov onih šuma, gdje su ljubav i smrt mnogo bliže nego li slova koja ih tvore, gdje ne znaš kada ćeš na vratu osjetiti topli dah životinje ili osvete, povratak u lišće i zemlju, u bjelinu kreveta.

S njom si shvatio da velike ideje i umjetnost možda i nisu sve u životu, da se može uživati u kuhanju i divljini, pogotovo ako ih gledaš očima čarobnice šume. S njom si učio spravljati napitke, pripravke kako su ih zvali u organskoj kemiji, shvatio si da komplikirane formule često imaju jednostavne ishode, a ona je od tebe učila o slikarstvu, filmu, književnosti, gomilama knjiga koje nije pročitala jer je vodila drugačiji život, opipljiv i pulsirajući.

Skupa ste našli stan i živjeli tamo neko vrijeme, dok je jesen galopirala u tvrdnu zimu, suhi zrak i ukočena lica prolaznika u skupoj odjeći na Marienplatzu...

Upireš se i pokušavaš, ali više se gotovo ničega niti ne sjećaš. Sjećanja su ti općenito postala problem, teško spajaš ljudi, vrijeme i prostore, a u zadnje vrijeme je postalo toliko loše da se prelilo i na sadašnjost. Sve je moguće. Možda živiš sam u stanu s dva labadora, možda imaš ženu već petnaest godina, a možda si nedavno našao novu djevojku. Nisi više siguran. Vjerojatno nemaš djecu, toga bi se valjda sjećao, ali opet tko će znati. Već odavno ne piše pivo, a rakija je sve varljivija sa svakom novom čašom, pogotovo ona domaća u koju se kune gazdarica Marija.

Jesenja popodneva i večeri provodiš u krčmi „Balkan“, mjestu u koje si u nekom trenutku počeo zalaziti, željan valjda svog jezika, makar u funkciji pozadinskog šuma. Ljudi te ovdje promatraju s kombinacijom poštovanja i sažaljenja, zovu te „doktore“, što valjda znači da si doktorirao ili si pak doktor medicine... Čudiš se svojoj lucidnosti pri kraju boce. Gledaš neko vrijeme u prazninu i krajnjim naporom ipak uspijevaš dohvatići nekoliko slika. Sjetit ćeš se kako si odlučio tu ostati, kako si dobio ponudu za doktorat ili stalni posao i činilo ti se kako se pred tobom otvara novi svijet. Ona je ostala još neko vrijeme, ali vidjelo se kako to ne želi, govorila je kako korijenje može pustiti samo u gustoj i vlažnoj zemlji, kraj paprati i pjesama na njenom jeziku. Nikad ju više nisi video, a njene mailove si brisao ne otvorivši ih. Budućnost je ionako izgledala svijetlo.

Iz razmišljanja te prenula Marija, pitala te želiš li novu flašu. Kimnuo si i pogledao kroz prozor, kiša je padala nemilice. Minhenske kiše odavno su samo to – dosadna i usrana kiša, *Scheiß Regen*.

Atrocité

Medi tog jutra zlovoljno gleda svoj odraz ispresecan kontrastima žaluzina.

Ne može da se odupre nezadovoljstvu. Kada bi se moglo ne izaći iz stana danas.

Za to vreme, dok u grudima oseća rastuću zapreminu neprijatne praznine, koja postaje utrnulo ugodna sa spontanim javljanjem banalnog sklopa reči: želja za slobodom, ruke su mu u gelu za kosu, zahvataju, razmazuju po prstima, a zatim po vlasima. Pokorenji pramenovi vlažno se upravljavaju od čela ka temenu. Deterdžentski neprirodan miris četinara. Pena za brijanje šištavo izbjija i dodaje notu mentola. Brijač precizno klizi. *Lotion après-rasage* znatno slatkastiji. Ta odvratna mešavina se mora prekriti nečim dominantnijim. Jak miris ozbiljnog i odgovornog muškarca. *Pour lui*.

Za trenutak nag stoji pred velikim ogledalom i pažljivo distancira svoju obamrllost od tog odraza. Medi – vitak mlad muškarac, gotovo mršav, ali sa izvajanim i jasno grupisanim mišićima. Odaje utisak da bi mogao dugo da se isteže, a da njegove tetine ne puknu. Da bi mogao beskrajno da trči, a da ne oseti umor. To što je unutra nije nedostatak energije, depresivnost, loš odliv ka zapostavljenim ponornicama. To je nešto kao radost što se živi nezavisno od posla na koji odlazi, što se ima intiman trenutak ogoljenosti i samoće, što se ipak može odabратi da se tamo ne ode. Može se odložiti.

Medi nema nikakav razlog da ne ode na posao. Previše je zadovoljan i ponosan što je odskora kardiolog u sopstvenoj ordinaciji, nezavisan. Ali priyatno je odvojiti sve te predmete u stanu na koje se naslanja, tu belinu i uglačanost, čistoću, fotografski lep prođor svetlosti, fine mirise kozmetike, sve to odvojiti od ordinacije i, na kraju, od onoga što se događa između bankomata i njega, od onoga što se neprestano, pasivno ili aktivno, odvija na njegovoj

kartici. Biti među oblicima, sporo se kretati kroz sopstveni filmski kadar, udovima probijati i deformisati prugaste šare sunca. Puštati da u grudima narasta neodređenost.

Konačno, obučen, u uskim pantalonama koje mu se ipak ne pripijaju sasvim uz mišiće, već samo ističu koščata kolena, u kratkom urednom kaputu, napušta zgradu. Obavijen je tankim prugastim šalom sa diskretnom razlikom u tonovima plave. Koristi metro. Automobil se ne može ekološki opravdati, bicikl ipak nije u njegovom stilu. Pravi razlog je možda navika. Iako je na izlazu iz stana obećao sebi da će čuvati celim putem onu prijatnu maramicu svesti koja ga podseća na volumen njegovog grudnog koša, zajedno sa gasoidnom emocijom unutar tog prostora, ipak su lica u metrou toliko otupela, da se čovek predaje uljuljkivanju i levo-desno klačenju pre nego bilo kakvoj misli.

Selin sedi i čita glup tekst o tome koliko se bakterija razmeni tokom jednog poljupca. Ujutru je sveža i ne spava joj se bez obzira na monoton zvuk brzog kotrljanja točkova u dodiru sa prugom. Bira besplatne dnevne novine radije nego piljenje u odsutna lica kratkotrajnih saputnika ili prebiranje prstima po telefonu. Razlog je jednostavan – odlučiće se uvek za ono što izaziva jaču reakciju. O tekstu se može pomisliti – dosadan je, besmislen je, lažu, preteruju, kako su došli do toga. O ljudima se može samo nagađati i sve se na kraju svede na nedokazivo povezivanje komada odeće sa karakternim crtama. Zatim osoba izade, ili dođe njena stanica i ljudi momentalno iščezavaju iz pamćenja.

Blago gađenje zbog ideje da se poljubac u medijima raskrinkava na tako bedan način i čemu to uopšte, prekinuto je grubo. Grubo u smislu: agresivno prema čulima, pre svega dodira, ukusa, mirisa. Zatim sluha i vida. Oseća zadah alkohola, pometnju, perifernim vidom opaža okretanje glava u jednu stranu. Neko leži na podu. Ona želi da se odupre magnetičnom voajerizmu i uspeva joj da baci samo vrlo brz pogled i vrati se novinama. Međutim, poljubac više nije interesantan, već nadolaze pitanja: da li je živ, šta se desilo, da li će neko nešto učiniti, zašto sam tako pasivna, da li bi bilo isto da se to dogodi nekome bolje odevenom, da li sam gora od ovih koji pilje i ne pomeraju se s mesta, da li sam najgori ološ, a šta bih mogla da

učinim, trenutno nemam za poziv. Usiljeno gledanje u novinski papir, iščekivanje, napetost, nelagoda. Komešanje gotovo da je prestalo, ljudi se i dalje klate tamo-ovamo u ritmu vožnje, s tom razlikom što je na podu jedan čovek kao slepa mrlja u njenom perifernom vidu. Kao višak koji deluje nestvarno, kao da se ne događa, kao da je nemoguć.

Čuje *Monsieur, Monsieur!* i najzad shvata da je prošlo samo nekoliko sekundi od pada. Sada, pošto je neko nešto učinio, sve glave se složno okreću i svi odjednom otvoreno posmatraju, sa primetnom željom da učestvuju. Selin vidi mladog tamnoputog čoveka, tankih nogu i vrlo uglađenog, sređenog, sa zalizanom kosom, prodornim parfemom, bliskoistočnog porekla očito, kako jednom nogom kleći na podu vagona, naginjući se ka sedoј bradatoј masi koja zauzima prostor između sedišta. Jedan čovek svetele puti i isprijenog lika mu pomaže, oni hvataju pod mišku obeznanjenog starca, koji kao da je nešto počeo da mumla i smeštaju ga na prazno sedište koje kao da se nekako tu stvorilo. Prebledele gospode trepcu i zbuljeno poluotvorenih usta spremaju se da pitaju da li je sve u redu.

Mladi čovek opipava puls i vešto pregleda oči skitnice, otkrivajući glatkošću pokreta stručnost. Srećom, lekar, pomisli Selin. Ali već je sebi ogavna što uopšte sada bilo šta misli i komentariše u svojoj glavi. U ruci su joj presavijene novine, a na naslovnoj strani krupnim slovima piše: „Koliko bakterija razmenimo pri poljupcu, vidi na str. 8“. Iznad toga, još krupniji deo naslova: „u trag organizatorima terorističkog napada, nastavak na str. 3“ i slika bradatog mladića sa islamskim pogledom. Selin čuje naziv svoje stanice i, izlazeći, brzim pogledom obuhvata mladog lekara koji razgovara telefonom. Pozvao je po pomoć, misli ona i velikim korakom preskače zjapeći prostor između vagona i perona stanice.

Snjegovi

- Koliko imate godina?
- Jeste li u srodstvu s gospodom Marom Radić?
- Koji je vaš odnos s njezinim nećakom Daliborom Radićem?
- U kojem ste odnosu s Goranom Abazićem?
- Imate li drugih cimera osim njega?
- Koliko dugo u stanu živi i Tomislava Popić?
- Koja je priroda vašeg odnosa s njom?
- Važno je jer ste pod istragom.
- Jeste li pili za vrijeme ručka?
- Koliko ste popili?
- Pijete li često?
- Jeste li inače agresivni nakon konzumacije alkohola?

*

Bio je svibanj, a padao je snijeg. Ja sam bio taj koji je činio da sniježi. Svuda oko mene pahuljasti cvat, nježan i spreman da na moj najsitniji pokret nečujno odleprša i zabijeli i tlo i Dadu koji je taj tren zavirio u krošnju. Zatresao sam granu i mečava latica sručila se na njegovo lice. Kažiprstom je odgurnuo onu koja mu je pala ravno na desni kapak.

- Molim te razgovaraj sa mnom.
- Ništa nisam odgovorio.
- Danijele, molim te.
- Kako si znao gdje ćeš me naći?

Dado je kažiprstom pokazao na Marinu crnu mačku koja je sjedila u travi njemu s desna.

- Ostavite me na miru i ti i ona!

Grane poda mnom počele su podrhtavati. Bijele, mekane pahulje sada su padale su po mom licu i mutile mi pogled. Kad sam ponovo progledao, Dado je već sjedio pored mene.

- Ovo je jedini dio voćnjaka gdje tlo izgleda kao da sniježi. Tako sam znao.

Šutio sam.

- Jednom sam i ja ovdje ovako sjedio.

- Kada? - znao je da neću izdržati.

- One srijede kad su doznali.

*

Misliš da ako ukloniš sve tragove i sakriješ se da će to izbrisati ono što se dogodilo. Sjećanja će zatim deložirati vrijeme i zaborav će pasti na tebe nečujno kao snijeg, kao ove latice. Ali neće. Jer doći će srijeda šesnaest godina kasnije i majka će od tebe pobjeći u kuhinju, a ti od nje autobusom. Ne jednim, već dva različita autobusa puna nepoznatih ljudi koji će krišom zuriti u tvoje uplakano lice, a ti ćeš se voziti pa hodati pa trčati sve dok ne stigneš u ovaj voćnjak. Onda ćeš se uspeti na drvo i skriven u krošnji jecati sve dok se zemlja pod njom ne zabijeli od cvjetova.

Skrivat ćeš se kao što si skrio da si prije osam godina, slučajno i bez predumišljaja, u podrumu pronašao kutiju za cipele broj tridesetpet i iz nje izvukao sliku dječaka sasvim drugačijeg od sebe, ali nekome nalik. Da si na tom licu prepoznao nos svoje majke, oči svog oca, cijeli jedan život koji ti je prethodio, tajanstven i tebi nepoznat kao zločudna bolest koja ga je naglo prekinula. I sve što si našao pospremit ćeš u sebe u kao u kutiju. I onda ćeš šutjeti. Vikendima, praznicima, običnim danom. Šutjet ćeš zajedno s roditeljima, a opet beskrajno odvojen od njih. I glodat ćeš svoju samoču strpljivo kao pas sve do te srijede kad će tvoja majka ući u tvoju sobu i s gađenjem odvratiti pogled. Od tebe, od vas dvoje, od poljupca koji si taj tren primo. Poljupca za kojeg ne osjećaš da je kriv, ali znaš da mora biti jer si vidio užas koji je bljesnuo u njezinim zjenicama. I trebat će ti vremena da shvatiš da joj je pogrešan iz

istog razloga zbog kojeg je tebi pravi, jer ti ga je dao Marko. I nećeš je čuti kako plače, to oduvijek radi u tišini, samo ćeš iz dubine, kao iz podruma, čuti njen mrmljanje: - *Moje dobro dijete mi je umrlo.*

Latice će se osipati s grana i prekrivati put kao iznenadni snijeg usred ranog ljeta, a ti ćeš ih otresti iz kose, sići sa stabla i kroz voćnjak krenuti Mari. Mari koja će te čekati na vratima. Koja je za tebe već pripremila krevet. Koja će te pogledati u oči, pogladiti po obrazu i reći: - Znam zašto si došao.

Razumiješ li? U nekom trenutku ćeš moći sići. Do tada ćemo oboje ostati tu. Ako treba u krošnji ćemo provesti noć.

*

- Kako ste došli u posjed hladnog oružja?
- Zašto je tako veliki nož bio na stolu?
- Što su u tom trenutku radili Goran Abazić i Tomislava Popić?
- Gdje su u tom trenu bili Dalibor i Mara Radić?
- Zašto ste nasrnuli na Gorana Abazića?
- Koja je priroda odnosa između Tomislave Popić i Gorana Abazića?
- Sjedite natrag na stolicu ili ćemo vas obuzdati!
- Ako će vam pozliti, kolega će vas odvesti u toalet.

*

- Kako je znala?
- Danijele, policija te traži.

Puhnuo sam u granu i pratio vijugavi pad latica na tlo.

- Želim znati kako je Mare znala da ćeš doći.
- Hoćeš logičan odgovor ili seosku legendu?
- I jedno i drugo.
- Najvjerojatnije su je moji roditelji zvali.

- A legenda?

- Legenda kaže da Mare jednostavno neke stvari može previdjeti. Počelo je kad je imala sedam godina, onog ranog ljeta kad je njena mama pala dok je brala trešnje u ovom voćnjaku. Pukla je pod njom grana i onda se kao kamen stropoštala niz krošnju. Moja baba, Marina sestra, do smrti je tvrdila da se majka još penjala na stablo kad ju je Mare podbola u rebra i šapnula: - *Trči po doktora.* Od tog dana nikad nije falila kad će u neku kuću doći dijete ili smrt, uvijek korak-dva, ponekad i deset ispred i doktora i popa.

- Ti vjeruješ da je tvoja pratetka neka proročica?

Dadino lice isijavalо je toplinom.

- Selo vjeruje šta selo vjeruje. Ja samo vjerujem u svoju tetku.

- A kako je znala za mene?

Dado je odvratio pogled.

- Kako je znala što će vidjeti?

*

Miris raščupanog ružmarina i kadulje koji slobodni rastu u prilazu. Povrtnjak iz kojeg je Mare pred zoru ubrala prve zrele rajčice, mirisne zelene paprike i krvavo ljubičasti luk još topao od zagrljaja zemlje čiju slatkoću sada grabimo paučinastim bijelim kruhom i trpamo usta zajedno s mekim mesom ružičastim kao ožiljak. Riječi smo progutali zajedno s biljem i životnjama i sad ih zalijevamo trpkim vinom koje na našim usnama ostavlja krvavi trag. I sve se to sada u mom trbuhu pračka kao riba, kao zloslutan znak koji ne znam protumačiti.

Goran i Tomislava traže Maru da im gata, čuli su jutros u selu da je najbolja u tome. Dado se smije, Mare namješta na glavi svoj crni šudar, križa se pa se smije *dici za koju je mislila da su pametna i školovana, a ona nasila na seoske budaletine.* Njezine vodenaste oči me umiruju, čini se da jedino one osjećaju tu zloslutnu ribu što se u meni pračka. Ona pristaje na igru i jednog po jednog nas odvodi iza kuće. Ja sam zadnji čiju muljavu šalicu kave prevrću njeni topli prsti, tamni kao zemlja u kojoj svako jutro rade. Zagleda se u njezin mrak

pa prozbori nešto kratko i zakučasto što premećem pod jezikom dok ponovo sjedam za stol.

Njezina crna mačka mi prilazi i mazno vijuga među mojim potkoljenicama. Trgam komad pupe s kosti i nudim ju, ali ona se odmiče sve dok me ne namami pod stol. Pod stolom su sve noge nepomične kao deblo čija se krošnja razlistava nad nama, samo su se dvije na suprotnom kraju stola naslonile jedna na drugu i iz njih su nikle dvije ruke čiji su se prsti isprepleli kao grane. Maca grabi svoj komad mesa i pohlepno žvače, ali ja sam taj kojem nešto zapinje u grlu.

Iznad stola Goran i Tomislava se ni ne gledaju. Mare iznosi veliku tepsiјu s kolačem u kojem krvare prve jagode i uz nju položi veliki srebrni nož koji na suncu bljesne kao blic fotoaparata.

- Slika vas dvoje ispred kina. Njegova ruka nesigurno naslonjena na tvoje rame, jedva primjetan smiješak razvučen preko tvojih usana. Vas dvoje ukočeni, uplašeni kao zvijeri pred farom automobila jer znate da se vidi. Da ta distanca koju glumite među vama pulsira od želje. Vas dvoje ljubavnici. Već tada ili uskoro. - vičem ili mi se samo tako čini.

Ruke, sasvim nalik mojima, grabe nož iz tepsiјe i pokušavaju njime rasporiti tu fotografiju koja mi zaklanja pogled, jednim preciznim rezom prekinuti i njih i zaglušujuće šuštanje u krošnjama od kojeg ne razumijem što to Dado viče, a kako bih i razumio kad već jurim stazom prema voćnjaku. Ispred mene Goran obavijen bijelom prašinom koja se diže iz šljunka, iza mene Tomislavino lice iskrivljenom bolnom grimasom i Dado koji je gura u Marin zagrljaj i daje se u trk.

Sve oko mene je bijelo, bijela izmaglica na zemlji, nepregledni redovi rascvalih trešanja, bijeli pahuljasti oblaci nad mnom. Sve je bijelo, a u meni ključa grimizna gorčina koja se naprasno probija prema grlu, obara me na tlo i ja izbacujem tu sazrelu tajnu u snježnu bjelinu otpalih latica.

- *
- Je li vam bolje? Još jedno pitanje onda.
 - Kako ste saznali koja je priroda odnosa Gorana Abazića i Tomislave Popić?
 - Hvala. Kolega će vas sada odvesti kod Mare Radić.
 - Nema daljnog postupka. Ni Ababazić ni Popić nisu zadobili nikakve ozljede. Oboje su izričito tražili da vas dalje ne gonimo, a mi nismo obavezni to činiti po službenoj dužnosti.
 - Slušajte me. Nije ni vrijeme ni mjesto za ponos. Idite Radićima. Zavest ćemo to kao remećenje javnog reda i mira.

*

- Kako je znala?

Dado me prebacio preko desnog ramena kao ranjenu životinju. Bijele latice su ispadale iz moje kose i posipale stazu.

- *Vidim stol. Pod tim stolom će se tvoj život zamrsiti pa onda razmršiti.*

Dado nije ništa odgovorio.

- *Rekla je da vidi stol i onda me njena mačka namamila pod stol.*
- Čuo sam te i prvi put.

Krupnim je koracima grabio kroz voćnjak. Odgurnuo sam se s oba dlana o njegova leđa i uspravio. Marina mačka nas je i dalje slijedila.

- Prekini se vrpcoljiti. Ovako pijan si još teži, budalo.

Trzajem tijela iz koljena izbio je moje uporište i u sekundi se cijeli gornji dio mog tijela klatario niz njegova leđa.

- Kako je znala?

Nisam čuo ništa osim drobljenja šljunka pod Dadinim cipelama.

- K-A-K-O je znalaaaaa?

Sve što sam video u tom je trenu zamijenilo mjesta. Sekundu prije nego sam se sudario s tlom Dado me zgrabio za ramena i osovio na noge.

Nad voćnjakom se spuštao mrak i sve oko nas je polako modrilo, osim bijelih cvjetova koji su svijetlili u polumraku kao svježi netaknuti snijeg. Obrisni Dadinog lika, njegovi vižljasti pokreti, njegova sjajna crna kosa, sve se polako utapalo u modrini. Jedino što sam mogao jasno razbrati bile su Dadine sjajne mačje oči: dva zelena reflektora zjenicom, kao nožem, podijeljena na dva dijela. Zloslutna riba u mom trbuhu se umirila.

- Kako je znala, Dado?
- Rekao sam joj da ti kaže.

ESEJ

GLUVI BORHES

Omaž Viktoru Hari

Gluhi, nijemi i slijepi su, nikako da se osvijeste“.

Kuran, II:18

U romanima Ernesta Sabata, slepi ljudi i tema slepila igraju značajnu ulogu. U romanu *Tunel* postoji nekoliko likova koji su slepi. Slep je Aljende, muž Marije Iribarne. U romanu se takođe javlja i jedna slepa sluškinja kojom manipuliše slepi makro. Tu je i bračni par slepih; Luise i Gaston. Njih dvoje doživljavaju svojevrstan egzistencijalni pad, on dospeva u invalidska kolica, a ona postaje prostitutka, ne zbog toga što su bili slepi kod očiju nego zbog toga što su postali slepi od nepoverenja i ljubomore. A u romanu *O junacima i grobovima* slepi su uzdignuti na negativni pijedestal sektaša i zaverenika koji tajno vladaju svetom. Treći deo romana, koji nosi naslov *Izveštaj o slepima*, donosi nam uvid u istraživanja Fernanda Vidala Olmosa, koji je uveren da je ušao u trag sekti slepih i da je pronikao u njihove pokvarene namere i njihovu zlu prirodu. Pripadnici sekte slepih su tu prikazani kao dijabolični i razvratni ljudi koji su u službi Tame kojom hoće da prekriju svet. Tema slepila javlja se i romanu *Abandon, andeo uništenja*, gde Sabato, ne stvarni Sabato, nego književni lik Sabato, pokušava da otkrije suštinu sekte slepih.

Jedan od najvažnijih likova romana *Ime ruže* Umberta Eka, jeste slepi monah Horhe, čuvar biblioteke. Ali ispostavlja da je upravo slepi Horhe počinilac ubistva, zbog koga je opat Vilijam došao u manastir Melko, a povest njegove istrage nam pripoveda monah Adso. Slep monah Horhe prikazan je kao zao i lukav čovek.

Svom antiutopijskom romanu portugalski nobelovac Žoze Saramago dao je ime *Slepilo*. Slepilo je tu alegorija za diktatorske

režime koji ideoološkim ispiranjem mozga, a bogami i hirurškim operacijama uterivanja straha u kosti, kod velikog broja ljudi iznenada i epidemično uklanjuj nerz za viđenje. Iznenada, gotovo preko noći, veliki broj ljudi postaje slep. To je prilika za vandredna stanja o kojima suvereni odlučuju. Vandredno stanje proglašava se lekom. Ljudska zajednica, uprkos vandrednim merama, a zapravo zbog njih pretvara se u zverinjak. Ljudi ne mogu da vide šta međusobno čine jedni drugima.

Reći da to što je Argentinac Sabato izabrao da govori baš o sekti slepih ima neke veze sa Borhesom, čak i uprkos tome što se zna da je na račun literature svog zemljaka imao neke zamerke, predstavljalo bi samo smelu tvrdnju, štaviše, možda i spekulaciju. Ali o tome da je Eku možda upravo Borhes bio „model“ za onog slepog monaha, priča se već dugo. Sam Eko uostalom to pominje u Postileu uz *Ime ruže* napisanom 1983. Kada je reč o Saramagu i njegovom izboru da stanje slepila uzme za paradigmu antiutopije, Borhes dakako nije morao da odigra nikakvu podsticajnu ulogu ali se i tu može tvrditi da je, kada se uvaže Saramagova nedvosmislena komunistička uverenja, antikomunista Borhes mogao da bude uzet na zub kao neko ko je, pored gubitka vida kao hendikepa za koji ni na koji način nije bio kriv, jednom svom slepilu, naime onom građanskom i socijalnom, sam svesrdno bio doprineo. Pa iako su i ovo samo, da to kažemo pomalo borhesovski, „fantastične spekulacije“, u tom smislu bi se ispostavilo da je Saramagovo slepilo najviše povezano sa Borhesovim slepilom. Jedan ključni element nas podstiče da o toj sličnosti makar samo spekulisemo. Taj ključni element, ili ako se hoće, ključna reč, jeste reč diktatura. Kod Saramaga diktatura ljudi pretvara u slepce, ljudi nesposobne da vide. Zar i Borhes nije bio slep, ne zato što je zaista izgubio sposobnost očinjeg vida, nego zato što nije osudio diktaturu generalisimusa Videle.

Borhes, koji je na neki način bio žrtva osionosti jednog diktatora, naime Perona, koji je ga je dva puta smenjivao sa radnih mesta koje je obavljao u Nacionalnoj biblioteci u Buenos Ajresu, postao je slep ili se samo pravio da je slep za diktaturu, ne samo onu Pinočevu u Čileu - podsetimo se da je u trenutku velike ofanzive ovog diktatorskog režima, 1974. godine, argentinski pisac primio nagradu Univerziteta u Santijago de Čileu, i uz to je tom prigodom izrekao

reči hvale o Pinočeovom režimu - nego i za onu koja se odvijala u njegovom neposrednom okruženju, dakle, u njegovom rodnom gradu Buenos Ajresu i njegovoj rodnoj Argentini. Možda je Borhes bio zadovoljan što je sa političke i životne scene nestao njegov stari neprijatelj Peron, pa je zato prihvatio novi režim. A taj novi režim bio je užasan, represivan i brutalan. U to vreme, Borhes doživljava slavu, dobija velike nagrade (Servantes), ide po najprestižnijim svetskim univerzitetima gde dobija počasne doktorate i drži predavanja. A o diktaturi ni reč. A ta reč bi, s obzirom na slavu i uticaj, daleko odjeknula i duboko prodrla. Možda bi i poneki život, među onih 30.000 ljudi spasila. Ali izgleda da politika Borhesa tada više nije zanimala. Mario Vargas Ljosa veli da je Borhes govorio kako je politika samo jedan vid dosade. Sam po sebi takav stav ne donosi ništa novo. Dobro je poznato da mnogi umetnici spram poltike uglavnom gaje samo prezir. Za njih je ona nešto trivijalno ili prljavo, već kako se uzme. Portret takvog intelektualca i primer takvog stava maestralno nam slika i dočarava Antonio Tabuki u svom romanu *Pereira tvrdi da...* Glavni junak romana je Pereira koji, ne zna se kome, ni kada, pripoveda o događajima koji su obeležili njegov život jednog letnjeg meseca, avgusta 1938. u Lisabonu. Dok u susednoj Španiji bukti rat republikanaca i Frankovih fašista, a u njegovoj zemlji, dakle, tu, ispred njegovog nosa, sve polako ali sigurno klizi ka diktaturi, ovaj novinar, urednik kulturne rubrike lista *Ližboa*, pasionirani ljubitelj i prevodilac francuske literature, hrišćanin-katolik koji veruje u vaskrsenje duše, ali ne i u vaskrsenje tela, želi samo mirno da živi i da piše tekstove u znak sećanja na slavne pisce i prevodi francuske pisce iz devetnaestog veka. On samo hoće da nezavisno uređuje kulturnu rubriku, da bude apolitičan i da veruje u dušu.

Ne znamo da li je Tabuki čitao Herberta Markuzea, ali Pereira bi mogao da bude tretiran kao u fikciji rekonstruisan pripadnik tajne lože kulture i posvećenika umetnosti i duše čije predstavnike u eseju *Afirmativni karakter kulture* filozof iz Frankfurta uteruje u laž i denuncira zato što misle da duša predstavlja nešto odvojeno od pakla kapitalističkog zakona viška vrednosti i sa njim povezanog postvarenja. Vazda okrenuti ka eteru čistih vrednosti kulture i duše, oni okreću glavu od postojeće bede. Govoreći samo o onom vrednom i uzvišenom, oni okreću glavu od bednog i užasnog. Tu bedu i taj

užas prinuđeni su da trpe oni koji radom u carstvu nužnosti sebi moraju da obezbeđuju puku egzistenciju. Dok ovi afirmatori kulture vode brigu o umetnosti i duši, u zbilji „kapitalizam postvaruje duše“ (Horkhamer i Adorno), kao što je animizam nekad stvarima davao dušu, a fašistički diktatori, upravo da bi spasili kapitalizam, u nekom delu sveta, jer nije pitanje da li fašizma ima nego je samo pitanje koliko ga ima (Rastko Močnik), grade logore za neposlušne. Pobornici i afirmatori kulture ostaju neobavešteni za ono što im se događa, takoreći „ispred nosa“. Oni pamte samo umetničke događaje. U romanu *Andeoski pubis* argentinskog pripovedača Manuela Puiga, čoveka koji je pod pritiskom diktature morao da ode iz Argentine, glavna junakinja, jedna bolesna žena, koja leži u bolnici u Meksiku Sitiju, u svojim mislima s dozom divljenja sebe podseća na sve značajne umetničke događaje koji su bogatili kulturni i umetnički život Buenos Airesa tokom sedamdesetih godina XX veka, zaboravljujući kakvo političko nasilje je tada vladalo negde u tajnim budžacima ovog grada. I Puigova junakinja po mnogo čemu je bliska onom Tabukievom Pereiru, jer ni ona, kako to sama priznaje, ne razume važnost politike. A poneki neobavešten i za politiku slabo zainteresovan lik javlja se i u prozi jednog čileanskog pisca. Naime, u romanu Čile noću Roberta Bolanja, glavni lik, Sebastijan Urutia Lakroa, sveštenik koji je postao pisac, pripoveda o svojim sećanjima na književne seanse koje su se, usred Pinočeove diktature, odvijale u kući jedne ugledne književnice, u čijem podrumu su bili zatočeni protivnici režima i uopšte sumnjivi ljudi. Dok su pisci vodili uzvišene razgovore, tajna policija je mučila ljude.

Borhes je prošao obrnuti put u odnosu na Tabukijevog Pereiru. Dok je novinar Pereira od pozicije apolitičnog ljubitelja kulture evoluirao do revolucionarne odluke da se jednom diktatorskom režimu suprostavi, ako nikako drugačije onda makar obznanjivanjem istine o njegovim nepočinstvima, dotle je Borhes evoluirao od pozicije politički zainteresovanog umetnika koji nije simpatisao režim jednog diktatora, Perona, do pozicije čoveka koji u politici vidi samo neku vrstu dosade i koji na izvestan način daje podršku diktatorskim režimima koji seju smrt svuda naokolo.

Za Borhesa, koji možda nije bio apolitičan ali je izgleda bio neobavešten, ili još gore, nije želeo da bude obavešten, doslovno

važi sve ono što je na početku pomenutog romana Bolanjo napisao rukom pripovedača, istog onog sveštenika koji je ispripovedao priču o onoj kući za mučenje: „*Kao što sam uvek govorio, čovek mora da bude odgovoran. Čovek ima moralnu obavezu da bude odgovoran, za svoje postupke, kao i za svoje reči, čak i za svoje čutanje, jeste, za sopstveno čutanje da bude odgovoran, jer i tišina seže do neba, i Gospod je čuje, i samo je Gospod razume i sudi o njoj, te stoga: oprezno s Tišinom! Oprezno s onim što ste mislili da prečutite!*“

Danilo Kiš je pisao da se zbog čutanja o Aušvicu i Gulagu jednom zauvek pada na ispitu savesti. Taj spisak ispita savesti na kojima se pada ne privremeno, nego jednom zauvek, mora se proširiti. Na tom ispitu se pada i ne samo zbog podržavanja nego i zbog čutanja o vojnim huntama i diktaturama širom Latinske Amerike. Na tom ispitu je pao Borhes. Njemu to ne može biti oprošteno samo zato što je bio veliki umetnik, koji je učinio da se, kako je to takođe Kiš rekao, pripovedačka umetnost deli na onu pre i posle njega, kao što mu ne može biti osporena upravo ova umetnička veličina, koja uostalom nije i ne sme biti osporavana ni Ezri Paundu, Knutu Hamsunu, Gotfridu Benu i Luju Ferdinandu Selinu.

Kod Saramaga su slepcи oni koji znaju da gledaju ali ne vide. U pogовору Sabatovom romanu *Abadon, andeo uništenja*, Aleksandra Mančić ističe da je u prenosnom značenju slep neko ko ne može, ne ume ili ne želi da razume. Borhes je fizički bio slep, ali to ne znači da „očima drugih“ nije mogao da vidi diktaturu. Ali Borhesov problem možda uopšte nije bio u tome što je bio slep. Problem je u tome što je on bio gluv za krike bola nebrojenih argentinskih martira. A ko je gluv i slep, često ostaje nem, i nesvestan, kako nas tome poučava jedan od kuranskih ajeta. U pravu je bio Kiš; Borhes je bio gluv za sveopštu istoriju beščašća. Dok se bavio beščašćem sitnih lopova, tu, u njegovoj blizini, haralo je beščašće generala-diktatora.

Priča kao đavoloisterivanje

Shvatanje umetnika kao demijurga sreće se u Kortasarovom eseju O kratkoj priči i njenoj okolini. Priča mora zaživeti svojim nezavisnim životom, bez obzira na posredno prisustvo demijurga, priča mora izazvati osećaj da je nastala sama od sebe, u sebi ili pak, da je nastala iz sebe. Kortasar insistira na pripovedaču u prvom licu, jer takav pripovedač je istovremeno i pripovedanje i radnja. Za Kortasara je uspela kratka priča, a naročito uspela fantastična priča, proizvod neuroze ili pomerenog stanja svesti. Uspešno pisanje je svojevrstan egzorcizam. Pisac nastoji da se oslobođi svog stvorenja pišući u atmosferi isteravanja đavola. Iščašena stanja iz kojih nastaju, kako Kortasar kaže, velike kratke priče, uslovnjavaju odsustvo prozne strukture.

Kortasarova priča Zaposednuta kuća naslovom anticipira fabulu priče. Protagonisti Zaposednute kuće žive u porodičnom domu: Dopala nam se ta kuća jer osim što je bila prostrana i stara (danас kada se vrlo unosno rasprodaje materijal od kojeg su napravljene stare kuće) čuvala je uspomene na pradedu i prababu, roditelje i čitavo naše detinjstvo.¹ Na samom početku susrećemo se sa mogućnošću rušenja kuće: Pomrećemo tamo jednog dana, dalekim i bezosećajnim rođacima će ostati kuća koju će oni srušiti kako bi se obogatili prodajom zemljišta i cigala; ili još bolje, sami ćemo je s punim pravom porušiti pre nego što bude suviše kasno.² Da se primetiti da se kuća u ovoj priči doživljava racionalno – kao konstrukcija od cigala i druge građe, čija prodaja predstavlja moguću zaradu. Ukoliko se kraj priče ima u vidu, zbunjuje mogućnost rušenja kuće od strane njenih vlasnika. Sa jedne strane, ova mogućnost upućuje na povratak i ponovno življenje u zaposednutoj kući, a sa

1. Kortasar, Hulio, Drugo putovanje, izabrane priče, Rad, Beograd, 1996, str. 5.

2. Isto

druge, upućuje na rušenje kuće kao predosećaj za vlastitu smrt (pre nego što bude suviše kasno). Kuća kao jezgro porodične loze, mora nestati zajedno sa poslednjim izdancima te loze. Iako empirijski shvaćena (od strane pripovedača/protagoniste) kuća emanira određenom energijom za koju se propovedač ne trudi dati određeno objašnjenje. Sa zadovoljstvom smo ručavali misleći na veliku i mirnu kuću i na to kako smo sami mogli da je održavamo. Ponekad smo čak pomicali da nam ona nije dopuštala da sklopimo brakove. Irene je odbila dva prosca bez većeg razloga, meni je Marija Ester umrla pre nego što smo stigli da se verimo. Zašli smo u četrdesete godine sa neiskazanom mišlju da je ovaj naš, jednostavan i tih brak brata i sestre bio neizbežan svršetak rodoslova koji su zasnovali pradeda i prababa u našoj kući.³ Nameće se utisak da brat i sestra upravo zbog porodične kuće i njenog održavanja nisu mogli da sklope brakove, kao da nisu želeli da je napuste, a upravo će ih ona naterati da to učine. Zatvoreni prostor kuće na simboličkoj ravni predstavlja uterus, pa bi se postojeća situacija mogla shvatiti u klijuču infantilnosti, odnosno nemogućnosti da se stupi u otvoren prostor, da dođe do inicijacije ličnosti na njenom putu ka individualizaciji i jastvu. Kortasar eksplikira tih brak brata i sestre, ali ovaj brak je u službi održavanja porodične kuće.

Upravo kuća i sestra predstavljaju žižne tačke pripovedanja. Ali hoću da govorim o kući, o kući i o Ireni, jer ja nisam važan.⁴ Irena, za koju će reći da nikome ne smeta, po završetku kućnih poslova, dan bi provodila pletući. Jednog dana sam našao donju fioku komode od drveta japanskog kamfora punu belih, zelenih i ljubičastih trouglastih marama. Bile su u naftalinu, naslagane kao u galerijskoj radnji; nije bilo svrhe da pitam Irene što je naumila sa njima. [...] Ali Irene je zanimalo jedino pletivo...⁵ Pripovedač ništa neobično ne nalazi u ponašanju svoje sestre, međutim, to što je bila rođena da nikome ne smeta, može se protumačiti kao da nije bila rođena, pa stoga, Irenin izlazak iz kuće na trem zapravo predstavlja njen rođenje, dok izlazak na ulicu predstavlja stupanje u život. Ono što je plela, pored odevnih

3. Isto

4. Isto, str. 6.

5. Isto

predmeta za brata i sebe, asocira na spremu za udaju – marame u beloj, zelenoj i ljubičastoj boji – simbolizuju sintezu spiritualnosti, nevinosti, ženskog principa – kao da taj na koga se čeka nije od ovoga sveta, da poput nje nije još uvek rođen. Jedina Irenina preokupacija – pletenje – može se tumačiti mitskom predstavom sudsbine kao pletilje, ali isto tako i kao odlaganje vremena. Poput Penelope, Irene čeka povratak/dolazak onoga što nije od ovoga sveta, onoga zbog koga će zakoračiti van zatvorenog prostora kuće, pa je zato opravdano njeno odbijanje prosaca. Sa druge strane, Irenino pletivo, predstavlja ispredanje same priče. Dok ima priče, ima i pletiva, kada napusti kuću, a kluko ostane u njoj, priča se okončava. Stoga, Irene je ta koja pripoveda, priča pripada njoj, odnosno, pošto klube (priča) ostaje u zaposednutoj kući, priča pripada kući. Pletivo joj je visilo iz ruku, a niti su isle do staklenih vrata i gubile se ispod njih. Kada je videla da su klupčad ostala sa druge strane, ispustila je pletivo i ne pogledavši ga.⁶ Bez mogućnosti da se isplete do kraja, priča je ostala zaposednuta u kući, a brat i sestra su proterani iz nje. Stoga, bratovljeve konstatacije – pomrećemo tamo i ako ne bude suviše kasno – zapravo predstavljaju napor da se Irene i on vrate u svoju priču, odnosno da je završe/izmene pre nego što to uradi sama kuća.

Ako je nastanak priče poput egzorcizma, kako tvrdi Kortasar, da bi nestala priča neophodno je bilo isterati njene protagoniste. Da bi se postupak egzorcizma sproveo, pribeglo se fantastici jer se situacija realistički ne opravdava, niti se iza tajanstvenih šumova naziru bića koja nisu od ovog sveta.⁷ Realistički okvir priče i odsustvo sumnje njenih junaka pojačavaju efekat fantastičnog.
– Morao sam da zaključam vrata u hodniku. Zaposeli su zadnji deo. Ispustila je pletivo i pogledala me ozbiljnim, umornim očima – Siguran si? Klimnuh glavom – Onda ćemo – reče ponovo – morati da živimo u ovom delu kuće.⁸ Fantastika shvaćena kao sastavni deo realnosti jedno je od osnovnih Kortasarovih poetičkih načela. Važno, znači, je imati u vidu propustljivost membrana fantastike i stvarnosti, kao i granicu koja postoji upravo da bi se pomerila od jedne ka

6. Isto, str. 10.

7. Đokić, Milica, Fantastika u Pinčonovom romanu Objava broja 49 i Kortasarovim pričama (II), u: Sveske, časopis za književnost, umetnost i kulturu, broj 93, 2009, str. 71.

8. Kortasar, Hulio, Drugo putovanje, izabrane priče, Rad, Beograd, 1996, str. 8.

drugoj ravni natrag.⁹ U ovom slučaju, tu granicu predstavljaju vrata koja razdvajaju zaposednuti deo kuće od dela u kome se nalaze brat i sestra. Vrata kao simbol granice dvaju svetova, u primeru Zaposednute kuće funkcionišu u svojoj bukvalnosti – ona zaista dele dva prostora kuće. Međutim, ona su ovde u funkciji privida. Fantastično probija ljušturu privida [...] Uvek sam znao da nas velika iznenađenja čekaju tamo gde smo konačno naučili da nas ništa ne iznenađuje, a pri tome podrazumevam da se ne čudimo rušenju nekog reda.¹⁰ Zvuk koji je zaposeo jedno krilo kuće, nakon izvesnog vremena prodreće kroz hodnička vrata u krilo kuće u kome se nalaze brat i sestra. Zvuk zaposednutosti, koji podseća na šuškanje prigušenog razgovora, do kraja priče ostaje neodgonetnut, kao da sami junaci o njemu znaju više no što kazuju, prihvatajući ga bez previše uznemirenosti kao posledicu nužnosti. Pa ipak, taj zvuk koji je zaposeo kuću, korespondira sa Ireninim glasom iz sna. Kada bi Irene sanjala naglas, ja bih se odmah budio. Nikada nisam mogao da se naviknem na taj glas statue ili papagaja, glas koji dolazi iz snova, a ne iz grla.¹¹ U navedenom citatu, neobično okarakterisan Irenin glas iz snova, kako će pripovedač reći glas statue ili papagaja, podseća na borbu zaposednutog sa demonom, odnosno na egzorcizam na kome Kortasar insistira. Pletivo/priča predstavlja posledicu egzorcizma, odnosno stalno ponavljanje oslobođanja od demona. Stoga Kuća koja je zaposednuta kao i Irene, od preostalog klupka mora isplesti priču kao đavoloisterivanje.

9. Đokić, Milica, *Fantastika u Pinčonovom romanu* Objava broja 49 i Kortasarovim pričama (II), u: Sveske, časopis za književnost, umetnost i kulturu, broj 93, 2009, str. 71.

10. Kortasar, Hulio, O osećaju za fantastično, u: *Drugo putovanje, izabrane priče*, Rad, Beograd, 1996, str. 181.

11. Kortasar, Hulio, *Drugo putovanje, izabrane priče*, Rad, Beograd, 1996, str. 9.

Literatura:

1. Đokić, Milica, Fantastika u Pinčonovom romanu Objava broja 49 i Kortasarovim pričama (II), u: Sveske, časopis za književnost, umetnost i kulturu, broj 93, 2009;
2. Kortasar, Hulio, Drugo putovanje, izabrane priče, Rad, Beograd, 1996;
3. Kortasar, Hulio, O kratkoj priči i njenoj okolini, u: Drugo putovanje, izabrane priče, Rad, Beograd, 1996;
4. Kortasar, Hulio, O osećaju za fantastično, u: Drugo putovanje, izabrane priče, Rad, Beograd, 1996.

Struktura romana „Sibilski glasovi“ Radivoja Šajtinca

Roman kratke forme a slojevite i složene strukture, Šajtinac ostvaruje osobenim i modernim stvaralačkim postupcima. 32 poglavlja romana istovremeno imaju svoju narativnu samostalnost a opet skladno čine veću narativnu celinu. Svako poglavlje možemo čitati kao nezvisnu kraću ili dužu priču, dok ih osenčena kauzalnost povezuje u višu romanesknu strukturu. Takve manje narativne celine u kojima nema radnje u klasičnom smislu, niti uzročno-posledičnih veza kao pokretača radnje, nego zbivanja, sećanja, unutrašnjih stanja svesti likova, hronoloških skokova i praznina, stvaraju mozaičku strukturu romana. Postupkom defabularizacije rastvara se priča romana iako se ona može rekonstrusati naknadno u svesti čitaoca, time dobija svoj početak, sredinu i kraj. Uvodno poglavlje romana ima funkciju prologa ali nas ne uvodi u priču. Ovo poglavlje zajedno sa naslovom romana otvara mitološke i simbolične slojeve strukture, važne motive prostora i vremena, svetlosti i senke, motiv prirode, arhetipske slike, složene postupke naracije kao i ironičnu intonaciju koja dominira romanom. Narator objektivno, plastično i detaljno opisuje u trećem licu, egzotičan, bajkovit, imaginaran prostor čije granice rastvaraju plaža u daljini i ukočeno nebesko plavetnilo. Minuciozan opis neodređenog prostora punog boja i nijansi, sa južnim voćem, krošnjom puzavice u senci, tamnoputom devojkom u središtu, liči na fotoaparatom uhvaćeni trenutak vremena, na fokalizaciju slikarskog oka koje posmatra neku sliku, asocira na parnasovsku poetiku. Naraciju neutralnog posmatrača-pripovedača remeti poređenje rumenih plodova, smešnog oblika, sa jagodicama na licima pijanaca. Očito da u opisu ne učestvuje samo glas neutralnog naratora, već još nečiji. Tek posle nekoliko poglavlja možemo zaključiti da su u naraciju uključeni ili Pavle, koji je predavao likovno u školi, ili Keta koji boravi u prostoriji gde se nalazi

fototapeta, koja se opisuje, a i to saznajemo tek na kraju poglavlja, karakterističnom Šajtinčevom ironijom. Motiv mitološkog vremena sadržan je već u naslovu. Sibila, kao zajednički naziv za antičke proročice pokreće kod čitalaca podsvesne, arhetipske slojeve svesti. Mutno se prepoznaće nešto davno zaboravljeno i izaziva nelagodnost, jezu kao svako proročanstvo. U uvodnom poglavlju uvodi nas narator u hrišćanski mitološki sloj romana. Slika puzavice koja iz duboke senke pada na rame devojke priziva u sećanje sliku rajskog prostora, zmije i Eve, mitološkog vremena. Hrišćanska mitologija, kao i antička produbljuje se simbolikom imena glavnih junaka. Početna asocijacija na pad prvobitnog čoveka nalazi svoju potvrdu tokom daljeg razvoja priče. Roman govori o padu savremenog čoveka u svim aspektima ličnosti. Kao posledica pada nastaju dezintegracija, usamljenost i potpuna zatvorenost u svoj unutrašnji svet, bez imalo zapažanja drugih ljudi, čak i prema kćerci roditelji imaju distancu, okupirani sobom i svojom pragmatičnom misijom. Oni ne primećuju promene na njoj, a kad nešto i primete, to ignorišu, nekim banalnim opravdanjem. Petar i Sofija su izgubili ono najprirodnije u sebi-roditeljski instinkt. A to je osnova ljudskog bića. Ni između sebe oni ne komuniciraju. Forma dijaloškog govora je retka i škrtka u romanu, upravo zbog povučenosti likova u unutrašnji svet. Preovladavaju unutrašnji monolozi, pripovedanja iz velike blizine svesti junaka, sloboden indirektni govor, jer se roman razvija kroz njihove unutrašnje perspektive, fokuse, njihove zbrkane misli, razmišljanja o obavezama, osećanja duboko potisnuta da skoro više i ne postoje. Mikrokosmosi njihovih karaktera grade priču romana. Zato nisu prisutni njihovi fizički opisi a karakterizacija se postiže njihovim postupcima, razmišljanjima i simbolikom imena. Oni se retko viđaju a još ređe razgovaraju između sebe jer su u žurbi zbog Maksinog bliskog dolaska. Zbog toga ne vidimo njihov fizički lik čak ni prelomljen kroz primu svesti drugog lika. Dinamički motiv ili zaplet koji pokreće, uslovno rečeno, radnju romana nalazi se u drugom poglavlju. Otkriva nam ga Pavle koji se nalazi u sadašnjem trenutku priče. Negde u sredini njenog toka. Kroz Pavlovu slikarsku perspektivu vidimo rascvetale voćke u proleće, ali nam njegov glas ne otkriva doživljaj lepote prirode nego žaljenje što Maksa nije tog trenutka prisutan da vidi ono što je poručio. Maksa stiže tek za tri

meseca, što znači da radnja romana počinje tri meseca pred Maksin dolazak. Potom kroz oblik unutrašnjeg monologa, retrospektivno nam otkriva motiv koji priču uzrokuje a to je pismo Maksima Beljanskog iz Detroita, suseda i kuma. Postupkom dokumentarnosti kratka epistolarna forma utkiva se u strukturu romana. Maksa im je poslao 20 000 dolara sa zahtevom da njegovu zapuštenu rodnu kuću, koju je napustio pre 55 godina, vrate u prvobitno stanje. Ako se istinski obraduje kad dođe, daće im još toliko dolara. Novac je pokretač priče i svih njihovih užurbanih postupaka. Novac im daje nadu za lepu budućnost. Oni su očigledno bili nezadovoljni svojim životima iako niko od njih ne otkriva zašto. Prostor dešavanja je uopšteno lociran. Iz romana saznajemo da žive u nekom banatskom selu, blizu grada. Informaciju dobijamo posredno preko Ketinih retrospektivnih priča kad je on bio husar u doba Carevine, odnosno Austro-Ugarske vladavine. Najnezadovoljnija životom na selu je Sofija, koja govori o seoskoj dosadi, i takav život ne želi svojoj kćerci. Narator kaže da će oni seosku dosadu zameniti za gradski splin. Ironičnom zamenom reči dosada rečju splin, otkriva nam njihove praznine duha, istovremeno aludirajući na Bodlera čime stvara intertekstualni sloj romana. Ona se raduje kupovini stana u gradu i služi se svim sredstvima da dođe do stana na drugom spratu u *Duginom naselju*. Čak postaje i ljubavnica mladom agentu za nekretnine, iako se na momente prepušta iskrenom čulnom uživanju. Svi njeni postupci su promišljeni jer je ona mudra, kao što joj i ime govori. Komentar o njenom imenu ironično dodaje sam narator. Ironično komentariše i karaktere Petra i Pavla, za koje kaže da su jako udaljeni od svojih apostolskih imena. Sa njihovim apostolskim imenjacima povezuje ih jedino misija, jer su oni Maksin zahtev doživeli kao misiju, s velikom razlikom što su apostoli imali opštu a oni individualnu, egoističnu misiju. Narator se ovakvim i sličnim komentarima, udaljava od pozicije neutralnog pripovedača, uzimajući ulogu sveznajućeg, kao i autorskog pripovedača u poglavljima kada se obraća nekome, verovatno zamišljenom čitaocu. Tada zadire u teorijsko-poetička pitanja književnosti i umetničkog stvaralaštva. Kada je u ulozi autorskog pripovedača onda je prisutan između teksta, odnosno fiktivne priče i čitalaca, npr. u 10. i 18. poglavljju. Narator menja svoje pozicije i uloge ali nikada nije jedan

od učesnika priče. Često pripovedanje prepušta junacima romana, time se umnožavaju tačke gledišta i fokalizacije. Najčešće njihove glasove, odnosno razmišljanja, stavove, posmatranja, opise, čujemo kroz formu unutrašnjeg monologa. Ponekad se unutrašnji monolog približava granici oblika toka svesti, ali ne prelazi u tok svesti. Najблиži tome je Petrov glas u poglavlju gde se opisuje njegovo bolesno stanje, posle vesti o trudnoći njegove mlade ljubavnice. Dosta čest je i slobodan indirektni govor, npr. kada čujemo Sofijin glas dok vodi ljubav sa agentom za nekretnine ili Danijelin glas kada se drogira na Slaviji. Najčešće narator u trećem licu pripovedanja svoju perspektivu meša sa pripovedanjem iz velike blizine svesti likova romana. Kao pripovedači u prvom licu pojavljuju se jedino Pavle i Keta. Npr. Pavle pripoveda sedmo poglavlje, dok Keta ima dva puta ulogu retrospektivnog pripovedača. Naracija romana od početka do kraja narativnog diskursa meša i kombinuje sve ove oblike pripovedanja iz rečenice u rečenicu, često i u granicama jedne rečenice, na svakoj stranici romana, tako da je teško jasno razlučiti ko nam govori ili pripoveda trenutno. Narativni diskurs počinje prvim poglavljem ali ne počinje i priča. Pre početka priče saznajemo njen povod ili zaplet. Hronološki početak priče smešten je 3 godine unazad, retrospektivno u trećem poglavlju romana. Od četvrtog poglavlja pripovedanje teče hronolškim redom, sa kratkim retrospektivnim Ketinim pričama. Uz glavnu priču o renoviranju kuće teče još jedna, prikrivena, u senci. To je priča o Danijeli, koja jeste lik u senci jer je niko ne primećuje. Jedino deda Keta vidi da ona izgleda bolesno i da je zatvorena u neki svoj svet izvan ovog stvarnog. Keta je lik koji vidi sve realno i pravilno razmišlja o pogrešnim postupcima svojih sinova i snahe, iako je skrajnut u letnju kujnu, star i usamljen. Njegov izolovani položaj, pisac naziva usporenim banatskim lapotom, jer je on očigledno na smetnji svojim ukućanima kojima su važniji pilići, koji su u istoj prostoriji sa Ketom. On je stabilan, čvrst i realan iako je jako star. Njegova sećanja nisu beg od stvarnosti, on se nikada ne žali na svoj položaj ili postupke ukućana prema njemu. Svestan je da je i on nekada isto postupao prema svom starom ocu, i ne prekoreva sebe zbog toga. Keta život prihvata takvim kakav jeste, bez velikih očekivanja, bez tuge, prekora, žalbe, bez verovanja u čuda. On to potvrđuje više puta, a

najbolje u priči o carskoj čuretini, kada im je bilo rečeno da će car večerati za Božić sa celim garnizonom. To se naravno nije dogodilo niti je Keta u to verovao niti mu je to smetalo. Njegov lik je moderna varijanta tipa rezonera, usklađena sa simbolikom njegovog imena. Kosta potiče od imena Konstantin, latinskog porekla, što znači postojan, čvrst, stalan. Njegova su sećanja sastavni deo starosti. Postoji paralela među njega i Danijele. Oboje su izolovani, usamljeni, osenčeni smrću. Postoji i kontrastni paralelizam, ona je najnestabilnija ličnost a on najstabilnija. U njegovim pričanjima skupljeni su važni motivi romana. Arhetipski sloj romana Keta produbljuje staroslovenskom mitologijom. U priči o konju Vilinu, otkriva se stari paganski mit o prvim bogovima koji su imali životinjski izgled. Kada su božanstva dobila ljudski izgled zadržala su prisnu vezu sa životnjama. Verovalo se da božanstvo jaše na konju i da u konju obitava bog ili demon. Kao i da u konjima obitavaju duše predaka i mrtvih. U starim srpskim mitovima i legendama verovalo se u proročku moć konja, da mogu predvideti nesreću i opasnost. Za Ketu je konj solarno božanstvo dok autor povezuje slovenski paganski mit sa antičkim, predočavajući proročanstvo kao zlokoban nagoveštaj. Mitološki motivi u romanu su u tesnoj vezi sa određenjem vremena. U mitovima vreme je ciklično, kružno. U romanu se ostvaruje upravo takvo vreme. Osim mitološkog sloja na to upućuju citati iz knjige *Eseji*, P.J.Odavića, srpskog književnika i kritičara koji je stvarao u prvim decenijama dvadesetog veka. S tim u vezi su ponavljanja Ketinih sećanja. Telegram koji stiže iz Amerike, donoseći junacima vest o Maksinoj smrti, u funkciji je kružnog kretanja kroz vreme jer junake vraća na početnu poziciju. Takođe prvo i poslednje poglavlje sličnih naslova, zatvaraju krug. Kružnim postupcima ostvaruje se prstenasta kompozicija romana. Prvo poglavlje, *Kosta Manojlov Keta, prvi zid do životinja*, otvara narativni diskurs, koji traje i kad se priča završila. Priča počinje Maksinim pismom a završava telegramom o njegovoj smrti. Narativni diskurs zatvara poslednje poglavlje *Kosta Manojlov Keta, prvi zid do ljudi*. Tako nastaje prstenasta kompozicija romana. Međutim, ni završavanjem glavne priče ni narativnog diskursa ne zatvara se priča o Danijeli. Njen povratak kući iz bolnice, simbolizira prekor i osudu roditelja posredstvom simbolike njenog imena i njenog

bledog, providnog, anđeoskog izgleda. Njeno ime biblijskog porekla, nastalo od starozavetnog proroka Danila, znači božiji sudija ili Bog mi je sudija, studio mu Bog.

Intertekstualni sloj strukture Šajtinac gradi citatima, reminiscencijama, aluzijama, asocijacijama. Intertekstualne veze su takođe kružne niti cikličnosti vremena. Uključene su u karakterizaciju likova i rastvaranje objektivne stvarnosti kao i konkretnog realnog prostora. Kosta, npr. Maksu doživljava kao Fausta jer kupuje duše Petra, Pavla i Sofije. Kostino dvostruko sećanje u 13. poglavljtu aludira na Prusta. Stih Branka Radičevića, *tuga i opomena*, vezan za Pavlov doživljaj Danijele, pun je osude savremenog doba i ljudske otuđenosti. Biblijskih reminiscencija je dosta. Postupkom citatnosti uvodi se u strukturu i deo Pavlove poslanice Rimljanima. Dva puta se citiraju delovi iz Odavićevog eseja Čovek i Priroda. Odavić prirodu naziva proročicom, vezu čovekovog duha sa njom doživljava kao proročke glasove. Piše o neophodnosti čovekove povezanosti sa prirodom. Junaci romana rade sve suprotno. Priroda, odnosno drveće, cveće, biljke za Pavla predstavljaju predmete porudžbine Maksine. Tako i Pavle doživljava prirodni građevinski materijal kojim se služi za renoviranje kuće. Sofia ne uviđa ni estetsku ni antikvarnu vrednost pokućstva koje nabavlja za Maksinu kuću. Ne uočavaju niti osećaju stari način života koji je bio blizak prirodi. Oni u svojim mislima sve opredmećuju i vrše katalogizacije bilja, materijala, pokućstva. Jedina koja uočava prirodnu lepotu kuće, dvorišta i bašte, koju su oni uspeli postići, jeste Danijela. Pri kraju romana, ona prirodnost života označava žargonskim izrazom *retro*. Za tri glavna lika romana nazivi predmeta ili biljaka gube svoja prava značenja i postaju stvari koje moraju nabaviti. Njihov svet postaje opredmećen i još više ih guši, potiskujući i ono malo ljudskosti u njima. Motiv reči koje su izgubile svoja prvo bitna značenja kao i postupak pomeranja značenja reči asocira nas na srpsku i svetsku avangardu, nadrealizam, Rastka Petrovića itd. Petrova epizoda sa premladom ljubavnicom i njegova slabost koju on naziva Lolita pektoris, otvorena je aluzija na roman Lolita, V. Nabokova. Danijelin doživljaj žurke na Banovom Brdu kao vrelog kotla koji guta ljudе priziva u sećanje stihove Momčila Nastasijevića o gradu, iz ciklusa *Reči u kamenu*. Intertekstualnih veza je mnogo, otvorenih i skrivenih

i veoma su složene. Teško ih je sve uočiti i nabrojati. Za bogatu slojevitost strukture romana važna je pišećeva implicitna poetika vešto i skladno utkana u tkivo romana. U 10. poglavlju Šajtinac se poigrava ulogama naratora i implicitnog autora, iznoseći stavove o činu stvaranja, prirodi umetnosti i umetničkog dela kao i o položaju autora. Za stvaranje su potrebni znanje i zanos, misli, tvrdnje, emocije ali i zvuk, muzika reči. Delo koje nastane dalje postoji samostalno, ima svoj život nezavisno od autora. Tekst postaje samostalan, usamljen i otvoren za čitanje i razna tumačenja. Motiv "nedovršene priče", uveden preko banalnog predmeta, astala, deo je postmoderne poetike. Šajtinčev roman je takođe nedovršena priča, odnosno roman otvorenog kraja jer svojim završetkom ne daje konačne odgovore već otvara mnoga pitanja. U 18. poglavlju autorski pripovedač se dvoumi da li likovi prave priču ili priča stvara likove koji su joj potreбni? U 26. poglavlju Šajtinac raspravlja o teoriji recepcije, odnosno o odnosu autora, teksta i čitaoca. Priroda pripovedanja, stvaranja, za njega je nužda, nadmudrivanje sa životom, odlaganje kraja. Priroda književnosti i umetnosti jeste i nužda i pravo, olakšanje i samozavaravanje, kreacija i samoizbegavanje. Krajnja svrha dela jeste usmerena ka drugome, onome koji delo prima. Zato umetničko delo ima svoj samostalan život i traje sve dok bude primano od drugih. Tako tekst neprestano govori, nemoguće je da se njegov život završi. Sve dok bude čitano "privid je da se svaka rečenica završava". Sloboda tumačenja i doživljavanja umetničkog dela je neosporno pravo svakog recipijenta. Još mnogo toga bi se moglo reći o strukturi ovog izvanrednog romana. Dosta motiva, simbola i drugih elemenata ostaje za tumačenje. Kratkim romanom, inspirativnim za mnoga a različita tumačenja, Šajtinac je pokazao da je veliki srpski pripovedač, izuzetne umetničke vrednosti.



Republika Srbija
Ministarstvo kulture i informisanja

Pokrajinski sekretarijat za kulturu i
javno informisanje



Ovaj broj časopisa *Ulaznica* objavljen je uz pomoć
Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i Pokrajinskog
sekretarijata za kulturu i javno informisanje.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

82+3

ULAZNICA : časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja
/ glavni urednik Vladimir Arsenić. – God. 1, br. 1
(1967)– . – Zrenjanin : Gradska narodna biblioteka
„Žarko Zrenjanin”, 1967–. – 24 cm

Pet brojeva godišnje
ISSN 0503-1362

COBISS.SR-ID 9987330

ulaznica

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja,
Zrenjanin, god. L, decembar 2017.
broj 246

Izdaje Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin“ Zrenjanin. Izlazi pet brojeva godišnje. Cena po jednom primerku 200,00 dinara, godišnja pretplata 1000,00 dinara (za inostranstvo 2000,00 dinara) Preplatu slati na žiro-račun broj 840-74664-12 Gradske narodne biblioteke sa naznakom za „ULAZNICU“.

Rukopise slati na adresu: Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin“ Trg slobode broj 2, 23000 Zrenjanin, otkucane, odnosno odštampane ili u elektronskom obliku, sa naznakom: „za ULAZNICU“

Rukopisi se ne vraćaju.

Telefon: +381 23 566 210

E-mail: biblioteka@zrbiblio.rs
ulaznica@zrbiblio.rs
zrulaznica@gmail.com

Tehnička priprema: Vladimir Tot
Štampa: Gradska narodna biblioteka
„Žarko Zrenjanin“
Zrenjanin

2017

ULAZNICA